

TÜRK TEZKİRƏÇİLİK ƏNƏNƏSİ PROF. DR. FİLİZ KILIÇIN ARAŞDIRMALARINDA

*Vüsale MUSALI**

ÖZET

Şair tezkireleri Doğu halklarının klasik edebiyat ve kültür tarihinin önemli kaynaklarındanır. Osmanlı edebiyatında tezkirecilik geleneği XVI. yüzyılın ilk yarısından başlayarak gelişmiş ve yaklaşık 400 yıllık bir dönemde 30'dan fazla şair tezkiresi kaleme alınmıştır. Daha XIX. yüzyılın ortalarından itibaren Osmanlı tezkirelerinin yayınlanmasına ve araştırılmasına yönelik ilk adımlar atılmış, bugüne kadar çok sayıda tezkirelerin yayını gerçekleştirilmiş, gerek Türk, gerekse de yabancı bilim adamları tarafından tezkireler üzerine incelemeler yapılmıştır.

Prof. Dr. Filiz Kılıç 25 yıllık akademik kariyerinin önemli bir kısmını Osmanlı şura tezkirelerinin tetkikine adanmış ve Türk tezkirecilik geleneğinin araştırılmasına katkılar sunmuştur. Kendileri bu süre zarfında XVI. asrın ünlü tezkirecisi Aşık Çelebi'nin Meşâ'irü-Şuarâ isimli eserinin ve XIX. yüzyıla ait Şefkat Bağdadî tezkiresinin tenkitli metinlerini hazırlayıp yayınlamış ve bu kaynakların Türk edebiyat tarihi açısından değerini orataya çıkarmış, tezkirelerin teorik açıdan incelenmesine yönelik diğer eserler ve makaleler kaleme almış, bu konuda konferanslar vermiştir. Makalede Filiz Kılıç'ın tezkireler üzerine yürüttüğü incelemeler konusunda bilgi vermek ve bu çalışmaların klasik edebiyat araştırmacılığı bakımından değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

Anahtar kelimeler: Tezkire, Türk, Filiz Kılıç, Aşık Çelebi.

TURKISH TADHKIRA TRADITION IN THE RESEARCHES OF PROF. DR. FİLİZ KILIÇ

ABSTRACT

Poet tadhkiras are important sources of classical literary and cultural history of the East peoples. In the Ottoman literature tadhkira traditions takes development from XVI century and during 400 years were written more than 30 tadhkiras. Yet from middles of XIX century was began publishing and studying of Ottoman tadhkiras. Up today a lot of these tadhkiras was published. Both Turkish and foreign scholars carry out investigations on tadhkiras.

Prof. Dr. Filiz Kılıç devoted main part of her 25 years academic carrier to research of Ottoman tadhkiras and made presents to the

* Doç. Dr., Bakü Devlet Üniversitesi. El-mek: tezkireshinas@yahoo.com

study of Turkish tadhkira tradition. During this time she prepared and printed scientific-critical texts of “Meşâirü’ş-şuarâ” by Aşık Çelebi, the famous tadhkira writer of XVI century and Şefkat Bağdadi’s tadhkira, wich belong to XIX century and made known their importance from rhe view point of Turkish literary history. F.Kılıç is the author of other works and articles on teoric study of tadhkiras and gave conferances about this subject. In current article our goal is to give information on F.Kılıç’s researches about tadhkiras and to estimate of these investigations from view point of the study of classical literature.

Key words: Tadhkira, Turkish, Filiz Kılıç, Aşık Çelebi

Şair təzkirələri Şərq xalqlarının klassik ədəbiyyat və mədəniyyət tarixinin mühüm qaynaqlarındandır. Təzkirəçilik ənənəsi digər Şərq xalqlarında olduğu kimi, türk dünyasında da özünəməxsus inkişaf yolu keçmişdir. Təkcə Osmanlı ədəbiyyatında XVI əsrin birinci yarısından başlayaraq otuzdan artıq şair təzkirəsi qələmə alınmışdır.

Türkiyədə təzkirələrin nəşrinin həyata keçirilməsinə hələ XIX əsrin ortalarından başlanmışdır. Belə ki, Osmanlı zamanında Dövlətşah təzkirəsinin tərcüməsi, Fatin, Təvfiq, Lətif, Salim, Rza, Səhi bəy, Əli Əmiri və Məhəmmədəli Müctəhidzadənin qələmə aldıkları təzkirələr işıq üzü görmüşdür. Cümhuriyyət dövründə isə 20-dən artıq Osmanlı təzkirəsi nəşr olunmuşdur (Musalı 2009 b: 67).

XX əsrin əvvəllərindən etibarən Osmanlı təzkirəçiliyinin müxtəlif aspektləri alimlərin tədqiqat obyektinə çevrilmişdir. Bu araşdırmaları nəzərdən keçirdiyimiz zaman Osmanlı təzkirəçiliyinin nəzəri cəhətlərinin öyrənildiyini, təzkirəçilik tarixinin yazıldığını, təzkirələrin böyük bir qisminin elmi-tənqidi mətnlərinin nəşr olunduğunu və təzkirəşünaslar nəslinin yetişdiyini söyləyə bilərik. Prof. Dr. Harun Tolasa bu xüsusda yazır: *“Tanzimattan bu yana tezkirelerle çeşitli bakımlardan ilgilenilmiş ve üzerlerinde bir çok araştırmalar yapılmıştır. Bu araştırmalar büyük bir çoğunlukla, tezkirelerin tarihsel kökeni ve gelişimi, yazarları, yazılış sebep ve vesileleri, kapsadıkları zaman dilimi, tertib, muhteva ve üslup özellikleri ve bu açıdan birbirleriyle olan ilişkileri üzerinedir”*(Tolasa 1983: VIII).

Osmanlı təzkirələrinin nəzəri baxımdan araşdırılmasında Prof.Dr. Harun Tolasanın (1938-1983) rolu danılmazdır. Harun Tolasa ilk dəfə olaraq Səhi, Lətif, Aşık Çələbi təzkirələri əsasında şair və əsəri haqqında verilən məlumatları orijinal şəkildə tədqiqata cəlb etmişdir. Onun bu monoqrafiyasında təzkirəçinin ədəbi anlayış və dəyər sistemi, ədəbi tənqid metodu və üslubu araşdırılmışdır (Tolasa 1983). Bu metoddan faydalanaraq Prof. Dr. Filiz Kılıç XVII əsr, Prof. Pervin Çapan isə XVIII əsr təzkirələrini öyrənmişlər (Kılıç 1994 a; Çapan 1993).

Türkiyə təzkirəşünaslığının keçdiyi inkişaf yolundan bəhs edərkən xatırlanması vacib olan alimlərdən biri Prof. Dr. Haluk İpektendir (1926-1992). Haluk İpekten universitetlərdə türk dili və ədəbiyyatı proqramlarında şüərə təzkirələri üzərində ən çox duran və rəhbərlik etdiyi dissertasiyalarla bunların ən önəmlilərini tanıtdıran dəyərli bir tədqiqatçı olmuşdur (Okay 2000: 373). Haluk İpektenin yetişdirməsi olan Prof. Dr. Mustafa İsen türk təzkirəşünaslığına böyük töhfələr vermişdir. Mustafa İsen Mustafa Alinin “Kühül-əxbar” adlı tarixi əsərinin təzkirə hissəsini tədqiq etmiş və bunun ardınca təzkirələrə dair çoxsaylı kitab və məqalələr nəşr etdirmişdir. Yetişdirməsi olmayan alim, övladsız valideynə bənzəyir. Prof. Dr. Mustafa İsen ona görə Türkiyə təzkirəşünaslığında müstəsna yerə sahibdir ki, Osmanlı təzkirələrini tədqiq edən alimlərin böyük bir qismi onun yetişdirdiyi kadrlardır. Belə ki, Mustafa İsenin rəhbərliyi ilə Aşık Çələbi, Əhdi Bağdadi, Qınalızadə Həsən Çələbi, Bəyani və digər təzkirəçilərin əsərləri tədqiqata

Turkish Studies

cəlb olunmuş, onların elmi-tənqidi mətnləri hazırlanmış və işıq üzü görmüşdür... Və beləliklə, Türkiyə təzkirəşünaslıq məktəbi yaranmışdır (Musalı 2009 b: 68).

Mustafa İsenin yetişdirdiyi alimlərdən biri də Prof. Dr. Filiz Kılıçdır. Bu məqalədə Osmanlı təzkirələrini nəzəri baxımdan öyrənmiş, XVII əsr Osmanlı təzkirələrinə dair qiymətli tədqiqat əsəri ortaya qoymuş, XVI əsrin ən məşhur təzkirəçisi Aşiq Çələbinin “Məşairü-şüəra”sının üç cildlik elmi-tənqidi mətnini hazırlayıb nəfis şəkildə nəşr etdirmiş, təzkirələrin tədqiqinə bir sıra məqalələr həsr etmiş Prof. Dr. Filiz Kılıçın təzkirəşünaslıq fəaliyyətini öyrənilmiş və dəyərləndirməyə səy göstərilmişdir.

Kitabları:

Âşık Çelebi, Meşa'irü's-Şu'ara. Hazırlayan: Prof. Dr. Filiz Kılıç. 3 cildde. - İstanbul: İstanbul Araşdırmaları Enstitüsü, 2010.

XVI əsr Türk ədəbiyyatı tarixinin mühüm qaynaqlarından biri də Aşiq Çələbinin qələmə aldığı “Məşairü-şüəra” təzkirəsidir. Dünyanın müxtəlif əlyazma xəzinələrində çox sayda nüsxələri mühafizə olunan bu təzkirənin akademik nəşrinin hazırlanması türk təzkirəşünasları qarşısında duran başlıca vəzifələrdən idi. Təzkirənin elmi-tənqidi mətnini Filiz Kılıç hazırlamış və bu əsər üç cildde 2010-cu ildə gözəl tərtibatla çap olunmuşdur.

Elmi-tənqidi mətnin birinci cildi üç fəsildən ibarətdir. Birinci fəsildə Aşiq Çələbinin həyat və yaradıcılığı geniş şəkildə təhlil olunmuşdur. İkinci fəsildə “Məşairü-şüəra”nın ədəbiyyat tarixi baxımından önəmi, dil və üslub özəllikləri, qaynaqları, təzkirə nüsxələrinin elmi-paleoqrafik təsviri, nüsxələrin dəyərləndirilməsi və elmi-tənqidi mətn hazırlanan zaman istifadə olunan metodlar haqqında məlumat verilmişdir. Üçüncü fəsil isə mətnin quruluşu və nüsxə fərqləri haqqında bilgilərdən ibarətdir.

Müəllif təzkirənin 33 nüsxəsini müəyyən etmişdir. Bu nüsxələr Türkiyənin İstanbul, Ankara, Çorum və Ərzurum şəhərlərindəki əlyazma xəzinələrində, eyni zamanda Almaniya, Avstriya, İngiltərə, Fransa, Misir, Macarıstan, İrlandiya və İsveçrə kimi xarici ölkələrin müxtəlif kitabxanalarında saxlanılır.

Elmi-tənqidi mətn hazırlanan zaman İstanbul, Ankara, Ərzurum və Çorum kitabxanalarında mühafizə olunan 22 əlyazma ilə Upsala Universitetində saxlanılan nüsxə nəzərdən keçirilmişdir. Təzkirənin mətn tərtib olunarkən beş nüsxə əsas götürülmüşdür.

Filiz Kılıç elmi-tənqidi mətni hazırlayarkən qarşılaşdığı çətinlikləri bu şəkildə sıralayır:

1. Əlyazma nüsxələrinin təsbiti:

- Bir sıra rəsmi və özəl kitabxanaların kataloqunun olmaması;
- Hər an yeni bir nüsxənin orataya çıxma ehtimalının olması;
- Əsərin kataloqda fərqli adlarla qeyd edilməsi (məsələn, təzkirənin Çorum nüsxəsi Qınalızadə təzkirəsi kimi qeyd olunmuşdur).

2. Müəyyən edilən nüsxələrin əldə olunması:

- Böyük həcmli əsərlərin üzünün çıxarılmasının baha olması;
- Əlyazmanın hər bir kitabxanadan asanlıqla əldə edilməməsi;
- Kitabxana şərtlərinin əlverişli olmaması;
- Əlyazmaların CD formasının olmaması səbəbi ilə uzunmüddətli tədqiqat aparmağın mümkünsüzlüyü.

Turkish Studies

Bütün bunlardan sonra nüsxələr dəyərləndirilmiş və tənqidi mətnədə istifadə olunan nüsxə müəyyənləşdirilmişdir. Tədqiqatçı nüsxənin seçilməsinin çətinliyini qeyd edir və əlyazmanın tarixinin, köçürülmə tarixinin, xəttatın, müstənsixin, müəllifin adının bəzən qeyd olunmamasını, vərəqlərin qarışıq olması kimi səbəbləri sadalayır.

Prof. Dr. Filiz Kılıç kitabda Aşiq Çələbi təzkirəsinin qaynaqları haqqında ilk dəfə məlumat verir və qaynaqları 5 qismə ayırır:

1. Daha öncə bu sahədə yazılmış təzkirələr;
2. Məcmuə, risalə və s. bioqrafik mənbələr;
3. Şairlərlə bağlı nəql olunmuş rəvayətlər;
4. Şairlərin öz əsərləri;
5. Şairlərin özlərinin verdikləri məlumatlar.

Kitabda təzkirənin 33 nüsxəsinin elmi-paleoqrafik təsviri verilmişdir. Bu nüsxələrdən 22-si Türkiyədə mühafizə olunur. Elmi-tənqidi mətn hazırlanarkən Türkiyədəki bütün nüsxələr nəzərdən keçirilmişdir. Digər nüsxələrin təsviri verilərkən təzkirənin Meredith Ovens nəşrindən və əlyazma kataloqlarından istifadə olunmuşdur. Müəllif nüsxələrin hər birini müvafiq hərflərlə kodlaşdırmışdır. Kodlaşdırma zamanı əlyazmaların mühafizə olunduğu kitabxananın və ya kitabxana bölümlərinin adlarının ilk hərfləri əsas götürülmüşdür.

Təzkirənin diqqəti cəlb edən bir nüsxəsi Millət Kitabxanasında 772 şifrəsi ilə mühafizə olunur. Bu nüsxə 87 miniatürü əhatə etməkdədir. Əlyazmanın köçürülmə tarixi məlum olmasa da, F.Kılıç miniatürələrin üslubu baxımından əsərin XVI əsrin sonu – XVII əsrin əvvəllərində köçürüldüyünü ehtimal etdiyini yazır. Əlyazmada azərbaycanlı şairlərin də (Nəsimi, Arifi, Füzuli və s.) miniatürələri vardır.

Kitabın sonunda “Əlavələr” yer almışdır. Burada təzkirədə bəhs olunan 426 nəfər şairin 22 əlyazma nüsxəsində hansı vərəqlərdə yer aldığı qeyd olunan cədvəl verilmişdir. Daha sonra əsər, yer və şəxs adları göstəricisi təqdim olunmuşdur.

Aşiq Çələbi təzkirəsi yalnız Osmanlı ədəbiyyatı tarixi üçün deyil, eləcə də, Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi üçün də mühüm əhəmiyyət kəsb etməkdədir. Belə ki, “Məşairüş-şüəra”nın Xəyalı Çələbi maddəsində Osmanlı sultanlarının Əcəm (Azərbaycan) sənətkarlarına yüksək qiymət verdiyini ortaya qoyan mühüm məlumatlar yer almışdır. Aşiq Çələbinin verdiyi məlumata görə, Osmanlı saray şairi Xəyalı, Sultan I Səlimin Səfəvi dövlətinə qarşı 1514-cü ildə Azərbaycana etdiyi yürüşdən sonra sarayda üzgün halda oturduğunun şahidi olmuş və bunun səbəbini soruşmuşdur. Onun cavabında Sultan Səlim Əcəm sənətkarlarının Rum sənətkarlarından üstün olduğunu vurğulayır və bu səbəbdən narahat olduğunu deyir. Təzkirədəki dialoqdan məlum olur ki, Sultan Səlim Əcəm ustalarının Osmanlı sənətkarlarından daha qabiliyyətli olduğundan şikayət etmiş, fəqət Xəyalı, sultanın könlünü alaraq, Osmanlı sənətkarlarına yüksək dəyər vermişdir: «Padişahum! İstanbul saye-yi dövlətində manənd-i Təbrizdür» deyərək padşahın könlünü almışdır. Osmanlı ölkəsində Azərbaycan sənətkarlarının böyük sayğı gördüyü və onların hazırladıkları məhsullara tələbatın çoxluğu da yenə bu söhbətdən aydın olur (Musalı 2009 a: 17).

Aşiq Çələbi təzkirəsində Hafiz, Süruri, Arifi, Bəsiri, Cəlili, Əhdi, Füzuli, Xəlili, Həbib, Qəribi, Nəsimi, Səhab, Pənahi, Şah Qasım və digər Azərbaycan şairləri haqqında ilkin məlumatlar verilmiş, onların əsərlərindən nümunələr öz əksini tapmışdır. Təzkirədə toplam 17 azərbaycanlı şairdən bəhs olunmuşdur (Musalı 2011 b: 502; Musalı 2011 a: 179; Musalı 2011 c: 388). Bu şairlərdən bəzilərinin adlarına ilk dəfə məhz Aşiq Çələbi təzkirəsində rast gəlirik. “Məşairüş-

şüərə”nin elmi-tənqidi mətni Türk təzkirəşünasları, eləcədə XVI əsr Azərbaycan ədəbiyyatı və xüsusilə sözügedən dövr mühacirət ədəbiyyatının tədqiqatçıları üçün dəyərli töhfədir.

Tədqiqatçı Aşiq Çələbi və onun təzkirəsinə həsr olunmuş çoxsaylı məqalələrin müəllifidir (Kılıç 1990; Kılıç 1991; Kılıç 1993; Kılıç 1994 b vd).

Kılıç, Filiz, XVII. yy tezkirelerinde şair ve eser üzerine değerlendirmeler. Akçağ, Ankara, 1998.

Monoqrafiya giriş və iki fəsildən ibarət olmaqla, XVII əsr təzkirələrində şair və əsər haqqında verilmiş bioqrafik və biblioqrafik bilgilərin tədqiqinə həsr olunmuşdur. Kitabda XVII əsrdə qələmə alınmış beş təzkirə orijinal şəkildə tədqiqata cəlb edilmişdir. Ön sözdə araşdırmanın hansı metod əsasında ortaya qoyulduğu qeyd edilir: “*Çalışmanın sistemi, merhum Harun Tolasanın “Sehi, Latifi ve Aşık Çelebi tezkirelerine göre XVI. yüzyılda edebiyat araştırma ve eleştirisi” adlı eseri ile Pervin Çapanın hazırladığı “XVIII yüzyıl tezkirelerinde edebiyat araştırma ve tenkidi” adlı doktora tezindeki metottan faydalanaraq oluşturulmuştur*” (Kılıç 1998: X).

Giriş hissədə təzkirələrin mənşəyindən, ümumi olaraq təzkirə janrından bəhs olunmuş, XVII əsrə qədərki cağatay və Anadolu sahəsində qələmə alınmış təzkirələrin özünəməxsus xüsusiyyətləri öyrənilmiş, XVII əsr təzkirələri haqqında ümumi məlumat verilmişdir.

Kitabın birinci fəslində təzkirəçilərin şair haqqında verdiyi bioqrafik məlumatlar sistemi tədqiq olunmuşdur. Şairin adı, ləqəbi, təxəllüsü, doğulduğu yer, ailəsi, təhsili, sənəti, məsləyi, micazı və əxlaqı, inancı, dini-təsəvvüfi düşüncəsi, şəxsiyyət zənginliyi, görünüşü, fiziki qüsurları və digər məsələlər bu bölümdə öyrənilmiş və təzkirələrdən verilən nümunələrlə daha aydın şəkildə təqdim olunmuşdur.

Bu fəsildə işlənən ən maraqlı problemlərdən biri şairin doğulduğu, yaşadığı, yetişdiyi yerlər haqqındakı məlumatın tədqiqidir. XVII əsr təzkirəçiləri məkan şairin haralı olması, harada anadan olması, təhsil aldığı şəhər və ya ölkə, atasının məmləkəti və s. şəkildə məlumat verirdilər. Kitabda XVII əsr təzkirələrinə görə Osmanlı coğrafiyasında şair yetişdirən bölgələrin adı əlifba sırası ilə təqdim olunmuşdur. Təqdim olunan diaqramlar materialın təqdimini əyaniləşdirmişdir.

İkinci fəsildə isə şairlərin şeir yazmağa başlaması, yetişməsi, ustadları, şairin çevrəsi, şairlərarası münasibətlər araşdırılmışdır. Araşdırmada XVII əsr təzkirələrində toplam 1022 şair haqqında məlumatın yet aldığı və bunlardan 481 nəfərin məsləyinin qeyd olunmadığı, 307 nəfərin elm xadimi, 137 nəfərin saray mənsubu, 50 nəfərin hərbi qulluqçu, 25 nəfərin din və təriqət mənsubu, 22 nəfərin isə sərbəst məslək sahibi olduğu mənbələr əsasında üzə çıxarılmışdır. Burada şairlərin məsləkləri aşağıdakı şəkildə sistemləşdirilmişdir (Kılıç 1998: 183).

Dövlət işləri: saray mənsubları, bürokratlar, elm və din xadimləri.

Sərbəst məsləklər: atəşbaz, bəzzaz, xəttat, həkim, nəqqaş və s.

Kitabda şairlərin inanc dünyası, hansı təriqətə bağlı olması ciddi şəkildə işlənmiş və alınmış nəticələr diaqramlarda öz əksini tapmışdır. Belə ki, XVII əsr təzkirələrində şairlərdən 10-u mövləvi, 2-i nəqşi, 1-i xəlvəti, 4-ü gülşəni, 8-i bektəşi təriqətinə mənsub olmuşdur. Kitabda əsərin adı, janrı, sayı, tərcümə və şərh olması kimi problemlər də tədqiqat obyektinə çevrilmişdir.

Prof. Dr. Filiz Kılıç apardığı araşdırmalara əsasən XVII əsr təzkirələrinin forma və məzmun baxımından XVI və XVIII əsr təzkirələrindən fərqli quruluşa malik olduğunu, lakin məlumatların verilmə sistemində, istifadə olunan terminologiyada fərqlilik təsbit edilmədiyini yazır. Alim XVI və XVIII əsr təzkirələrinin həcm etibarilə XVII əsrdən daha böyük olduğundan, bunlarda istifadə olunan terminlərin çox və çeşidli olduğunu vurğulayır (Kılıç 1998: 353).

Turkish Studies

Kitabın sonunda XVII əsr təzkirələrini antologiya xarakterli əsərlərin şairlər haqqında çox az bilgi verdiyi üçün əhəmiyyətsiz olduğu haqqındakı tənqidlərə də cavab verilmiş və bütün təzkirələrin sadəcə şairlər haqqında məlumat vermələri baxımından deyil, şeirin tarixi inkişaf yolunu müəyyən etmələri baxımından önəmli rol oynadıqları qeyd olunmuşdur.

Sefkat (2005), Tezkire-i Şuara, Hazırlayan: Prof. F.Kılıç, Bizim Büro, Ankara.

XVIII əsrin sonu XIX əsrin əvvəllərində yaşayıb-yaratmış Şəfqət Bağdadinin “Təzkireyi-şüəra” adlı əsəri 2005-ci ildə F.Kılıç tərəfindən nəşr olunmuşdur. Bağdadlı Əbdülvahab Şəfqət, İbrahim Naşidin “Müntəxəbatı-əşar” adlı şeir məcmuəsini Yəhya Paşazadə Əli bəyin istəyi ilə təzkirə şəklində salmış və “Təzkireyi-şüəra” adlandırmışdır.

Filiz Kılıç, Şəfqətin Silahdarzadə təzkirəsindən istifadə etdiyini yazır. Burada hər iki təzkirədən seçilmiş bioqrafiyalar müqayisə edilmişdir. Bu müqayisə nəticəsində Silahdarzadə təzkirəsində qaynaqlarda yazıldığı kimi 127 deyil, 123 şairin tərcümeyi-halının verildiyi üzə çıxmışdır (Şefkat 2005: 3).

Filiz Kılıç əsərin spesifik cəhətlərinin də olduğunu qeyd edir: “Şefkat’in eserinde kendisini üçüncü bir şahıs olarak ayrı bir biyografide anlatması diğer tezkirelerde çok az rastlanılan bir farklılıktır. Yine, biyografisinde kendisinin ilmini mübalagalı bir şekilde övmesi Divan Edebiyatı tezkire geleneğinde karşılaşmadığımız bir ifade tarzıdır” (Şefkat 2005: 20).

Təzkirənin elmi-tənqidi mətni Bayəzid kitabxanası (Vəliyüddin Əfəndi) 3427, İstanbul Universiteti 3916, Millət kitabxanası Əli Əmiri kolleksiyası 770, Sermet Çifter kitabxanası 49 şifrəli əlyazma əsasında hazırlanmışdır.

H.İpekten, M.İsen, F.Kılıç vd. (2002), Şair tezkireleri, Grafiker, Ankara.

Müəlliflər kollektivi tərəfindən hazırlanmış bu kitab “Türkçe şair biyografileri” adlı ön sözlə başlayır. Kitabda XV əsrdən XX əsrə qədərki türk təzkirələri tədqiqat obyektinə çevrilmişdir. Hər bir təzkirəçidən bəhs edərkən ilk öncə onun həyatı, daha sonra əsərləri haqqında bilgi verilir, təzkirəsinin strukturu, yazılma tarixi, kimə həsr olunması və s. kimi məsələlər işıqlandırılmışdır. Bundan əlavə təzkirələrin əlyazmalarının hansı kitabxanada mühafizə olunduğu göstərilmişdir. Əsərin sonunda şair təzkirələrindən nümunələr verilmişdir.

Kılıç Filiz (2011), Klasik Türk edebiyatının peşinden, Grafiker, Ankara.

Prof. Filiz Kılıçın klassik türk ədəbiyyatına dair məqalələrinin toplandığı “Klasik türk edebiyatının peşinden” başlıqlı kitabı da təzkirələrə həsr olunmuş tədqiqatları əhatə etməsi baxımından dəyərlidir. Tədqiqatçının təzkirələrə həsr olunmuş məqalələrinin hər birindən ayrıca bəhs edəcəyimiz üçün burada sadəcə kitabın adını çəkməklə kifayətlənirik.

Məqalələr.

“Edebiyat tariximizin vazgeçilmez kaynakları: şair tezkireleri” başlıqlı məqalədə təzkirə və təzkirəçilik haqqında ümumi məlumat verilir, ərəb, fars və türk ədəbiyyatında təzkirəçilik ənənəsi geniş şəkildə tədqiqat obyektinə çevrilmişdir (Kılıç 2011 a: 7).

“Edebiyat tariximizdə bir biyografi ustası: Aşık Çelebi” adlı məqalədə təzkirəçinin həyatı, yaradıcılığı və təzkirəsi öyrənilmişdir (Kılıç 2011 a: 35). Diqqəti çəkən məqamlardan biri təzkirədə verilmiş lətifələrdir. Məqalədə bu lətifələrdən nümunələr də verilmişdir. Bundan əlavə təzkirədə İstanbulun səmtlərinə və Rumeli şəhərlərinə dair bir-birindən gözəl və dəyərli təsvirlərlə sözügedən yerlər təqdim olunmuşdur. Filiz Kılıç təzkirədə bu gün istifadə olunmayan arxaik sözlər üzərində də durmuşdur. Əsərdə yer alan türkçə atalar sözü və deyimlər də maraqlıdır. Müəllif bunların müstəqil bir araşdırma təşkil edəcək qədər çox olduğunu yazır və nümunələr də verir. Təzkirələrdə o dövrdə hazırlanan yemək və şirniyyat adlarına da rast gəldiyini haqqda da

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 7/1 Winter 2012

məlumat vardır. Məqalənin sonunda bu təzkiyənin sadəcə ədəbiyyatçıların deyil, dilçilərin, mədəniyyət tarixçilərinin, sosioloq, psixoloq və etnoqrafların da diqqətini çəkən mənbə olduğu qeyd edilmişdir.

“Divan ədəbiyyatında poetika denemeleri: tezkire önsözleri” sərlövhəli məqalə təzkiyə müqəddimələri haqqında maraqlı elmi məlumatı əhatə etməsi baxımından dəyərlidir (Kılıç 2011 a: 49). Məqalə Prof. Dr. Muhsin Macitlə birlikdə hazırlanmışdır. Buradan təzkiyə ön sözlərinin kompozisiya baxımından kiçik fərqlərə baxmayaraq müştərək özəlliklərə malik olduğunu öyrənirik. Məqalənin diqqəti çəkən bölümlərindən biri də ön sözlərdə təqdim olunan ayə və hədislərdir.

Təzkiyələr əsasən ön sözlə başlayır. Burada təzkiyəçi Allaha həmd, peyğəmbərə dua etdikdən sonra, sözün əhəmiyyətinə diqqət yetirir, şairlik haqqındakı fikirlərini, şairliyin uca mərtəbə olduğunu ayə və hədislərlə isbat etməyə çalışır. Bəzən təzkiyəçilər ön sözdə əsərlərini hansı mənbələrdən istifadə edərək yazdıqlarını və oraya daxil etdikləri şairləri necə seçdiklərini də qeyd edirdilər. Təzkiyə ön sözləri kompozisiya baxımından kiçik dəyişiklərə rəğmən müştərək xüsusiyyətlərə malikdir¹.

Təzkiyələrin bu bölümündə Allaha həmd və səna edən müəllif, ölçülü və bəlağətli söz söyləməyin Allah vergisi olduğunu, Allahın tək yaradıcı olduğunu və yaradarkən də “ən gözəl şəkildə” yaratdığını xüsusi qeyd edir. Məsələyə dini nöqtəyi-nəzərdən yanaşan müsəlman təzkiyəçi ilk olaraq yazdığı əsəri dini baxımdan məşhurlaşdırmaq istəyir. Quranda şeirə və şairə olan münasibəti bilən təzkiyə müəllifləri əsərlərinin ön sözlərində İslamda şeirə münasibətin necə olduğu üzərində xüsusi dururlar. Bu xüsusda təzkiyələrin ön sözündə ayə və hədislərə də rast gəlmək mümkündür. Təzkiyəçilər Məhəmməd peyğəmbərin (s.ə) şair olmadığını, şeirin İslam tarixində inkişafını və yaşadıkları dövrdəki vəziyyətini əsas xətləri ilə izah etməyə çalışmışlar.

Məhəmməd peyğəmbər (s.ə) İslamı təbliğlə vəzifələndirildiyi vaxtlarda ərəblər arasında şeir inkişaf etmişdi və ən nüfuzlu şəxslər şairlər hesab olunurdu. Bu dövrdə ərəb şeiri öz zirvəsinə çatmışdı. Bu dövrdə ərəb cəmiyyəti şairlərin cinlərlə, şeytan və sehirbazlarla əlaqəsi olduğuna inanırdı. İslamın şeirə və şairə münasibətini öyrənərkən ayələrin nazil olma səbəblərini və dövrün sənət və mədəniyyət həyatını nəzərə almaq lazımdır (Filiz, Macit, 2011, 51). Osmanlı təzkiyələrinin ön sözündə aşağıdakı ayələrə rast gəlirik:

“ Bir şair kəlamı deyil. Ancaq yenə azdır ona inamınız” (Haqqa, 41),

“Biz Məhəmmədə (s.ə.) şeir öyrətməmişik. Bu ona lazım da deyil” (Yasin, 69),

“Çox gözəl görkəmdə yaratdıq biz insanı” (Tin, 4),

“And olsun ki, biz insan oğlunu şərəfli qıldıq” (İsra, 70),

“Sizə dediyini özündən demir. Dediği vəhy aldıdır” (Nəcm, 3-4),

“Bu deyilənlər bir öyüddür, o kəsdən ötrüdür ki, bir yol tutub Rəbbinə sarı getmək istər” (Müzəmmil, 19).

Müəlliflər məqalədə təzkiyə ön sözlərində şeir, şair və mühit probleminə də toxunmuş, müqəddimələrdə şeir və şair məfhumuna, mühitə dair bilgi və dəyərləndirmələrə nəzər salınmışdır.

Filiz Kılıçın “Tezkirelerde şiirin ahengini belirten kelimeler üzerine” adlı məqaləsi də maraqlıdır. Müəllif məqalədə XVI əsr Osmanlı təzkiyələrində şeirin ahəngini əks etdirən sifətləri tədqiq etmişdir (Kılıç 2011 a: 61). Burada məqsəd divan şeirində ahəngdən çıxış edərək təzkiyələrdə şeirin ahəngli olduğunu müəyyən edən sifətləri müəyyən etmək və şairin bu şeiri nə

¹ Bax: Kılıç F., Macit M. Divan edebiyatında poetika denemeleri: tezkire önsözleri // Klasik Türk edebiyatının peşinden, 2011, s. 3, s. 50.

üçün ahəngli dediyini ortaya qoymağdır. Məqalənin sonunda tədqiqatçı əldə etdiyi nəticəni bu şəkildə dəyərləndirir: “Tezkirelerde ahenk kelimesi doğrudan doğruya şiir dəğərləndirilməsində kullanılmaz, yerine ahengi karşılayabilecek sıfatlar tercih edilir”.

“Sehi, Latifi ve Aşık Çelebi tezkirelerinden hareketle XVI yy. tezkirelerinde bazı üslup özellikleri” sərlövhəli məqaləsində nəsr üslubunu təşkil edən ən önəmli ünsür olan “seci” və “alliterasiya” üzərində durulmuşdur (Kılıç 2011 a: 71). Ərəb və fars dilindəki ifadələrin funksiyası verilmiş, üslubu formalaşdıran sözlərin etimoloji mənşəyi izah edilmişdir. Burada Səhi, Lətifi və Aşık Çələbi təzkirələrinin ön sözləri ilə Məali maddəsi təhlil obyektinə çevrilmişdir. Aparılan tədqiqatlar zamanı məlum olmuşdur ki, lətifələr Aşık Çələbi təzkirəsində digər iki təzkirəyə nisbətən daha çoxdur. Bu da Aşık Çələbi təzkirəsinin özünəməxsus üslub özəlliyidir. Bundan əlavə Aşık Çələbi təzkirəsinin üslubu Səhi və Lətifi təzkirəsinə görə fərqlidir. Müəllifin təbiri ilə desək, “Tezkire yazarı sadece mukaddimede değil, şairleri anlatırken de nesir sanatındaki ustalığını ortaya koymak istemiştir. Ayrıca tezkiresini kuru bir üslupla sadece bilgi vermek gayesiyle yazılan bir edebiyat tarihinden öte, sanatlı bir edebi eser olarak kaleme almak amacındadır” (Kılıç 2011 a: 105). Məqalədə təqdim olunan diaqram və sxemlər təzkirələrdəki üslub özəlliklərini daha aydın şəkildə ifadə edir.

Filiz Kılıç “Çağdaş biyografi çalışmalarında Prof. Mustafa İsenin yeri” başlıqlı məqaləsini öz müəllimi M.İsenin təzkirələr üzərində apardığı araşdırmalara həsr etmişdir (Kılıç 2011 a: 119). Burada qısaca olaraq Osmanlı təzkirələrinin tədqiq tarixinə nəzər salınmışdır. F.Kılıç Osmanlı təzkirələrinin T.Chabert, O. Rescher, F.Rozental, V.Guilford, M.Ovens kimi Avropa tədqiqatçıları tərəfindən öyrənildiyini yazır. Cümhuriyyətdən sonra isə türkçə şair təzkirələri tədqiqata cəlb olunmuşdur. Müəllif müəlliminin şair təzkirələriə həsr olunmuş tədqiqatlarını bu şəkildə dəyərləndirir: “Mustafa İsenle birlikte şair tezkireleri konusunda yapılan çalışmalar hem daha geniş boyutlu yapılmaya başlamış, hem de hız kazanmıştır” (Kılıç 2011 a: 121). Daha sonra Mustafa İsenin müəlliflər kollektivi ilə birlikdə hazırladığı “Tezkirelere göre divan edebiyatı isimler sözlüğü” adlı kitabının bu sahədəki böyük boşluğu doldurduğu və indiyə kimi bu əsəri əvəz edə biləcək bir tədqiqatın aparılmadığı qeyd olunmuşdur. M.İsen “Kühül-ahbarın tezkire kısmı” mövzusunda dissertasiya müdafiə etmiş, Səhi, Lətifi təzkirələrinin sadələşdirərək müasir türkçəyə uyğunlaşdıraraq nəşr etdirmişdir. “Şair təzkirələri” adlı kitab da türkdilli təzkirəçilik tarixini əhatə etməsi baxımından əhəmiyyətlidir. Məqalədə M.İsenin “Tezkiredən biyografiyə” adlı kitabı da dəyərləndirilmişdir. F.Kılıç bu kitabdən çıxış edərək M.İsenin şair təzkirələrinə həsr olunmuş tədqiqatlarını 6 qrupda sistemləşdirmişdir:

Ümumi olaraq divan ədəbiyyatında bioqrafiya ənənəsi;

Müəyyən ölkədə doğulmuş şairlər;

Bioqrafik əsərlərin tanıtımı;

Təzkirələrin struktur özəllikləri;

Bioqrafiyadan çıxış edərək divan şairlərinin təsəvvüf və təriqət əlaqələri, məsləkləri və təxəllüsləri;

Şəhər əlaqələri.

Məqalənin sonunda M.İsenin təzkirələrə dair tədqiqatlarına hələ gənc yaşlarında başladığını və kitabları, məqalələri və rəhbərliyi ilə yazılan dissertasiyalarla bu günə kimi davam etdirdiyi qeyd olunmuşdur.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 7/1 Winter 2012

“Meşairüş-şuaranın nüshaları, nüshaların şeceresi oluşturulurken izlenen yöntem ve karşılaşılan zorluklar” adlı məqalədə Aşiq Çələbi təzkiyəsinin elmi-tənqidi mətninin hazırlanması prosesi, qarşılaşdığı problemlər və s. öz əksini tapmışdır (Kılıç 2011 a: 107).

“Tezkireler ışığında İstanbul” adlı araşdırmada XV-XVIII əsr Osmanlı təzkiyələri əsasında İstanbula dair məlumatlar tədqiqata cəlb olunmuşdur (Kılıç 2011 a: 127). Müəllif İstanbulun bu gün olduğu kimi orta əsrlərdə də mədəni mərkəz olduğunu vurğulayır. Məqalədən məlum olur ki, İstanbul təzkiyələrdə müxtəlif ifadələrlə təqdim olunurdu: “İstanbul, Stanbul, mahruseyi-İstanbul, şehr-i İstanbul, Kostantiniyye, darüs-səltənət”. Məqalədə təzkiyələrdə İstanbulu təsvir edən cümlələr aşağıdakı şəkildə sistemləşdirilmişdir:

1. şəhər xilafət mərkəzidir;
2. səltənət mərkəzidir;
3. fəzilətli, bilikli şəxslərin yetişdiyi, toplandığı elm, irfan beşiyidir;
4. tələb, istək məqamıdır;
5. şərəf qazanılan və ya şərəfi artıran şəhərdir;
6. təbiətinin gözəlliyi, məhəllələrinin bərəkəti;
7. bütün bu özəlliklərlə İstanbul bənzəri olmayan bir şəhərdir.

Tədqiqatçının təzkiyələr əsasında hazırladığı digər bir məqaləsi “Şair tezkirelerine göre Kastamonulu divan şairleri”dir. Məqalədə 19 nəfər Kastamonulu şair haqqında məlumat verilmişdir (Kılıç 2011 a: 139).

“Giritli divan şairleri” adlı məqalədə Giritin Türklər tərəfindən fəthindən sonra ada mövcud təriqətlərin təsiri ilə önəmli bir mədəmi mərkəzə çevrilmişdir. F.Kılıç 21 nəfər Giritli divan şairini bu məqaləsində tanıtmışdır (Kılıç 2011 a: 187).

“Kültür tarhimizde Filibe ve Filibeli şairler” və “Bulgaristan doğumlu divan şairleri” sərlövhəli məqalələrində də F.Kılıç sözügedən şəhərdə yaşayıb-yaratmış şairlərin həyat və yaradıcılığını Osmanlı təzkiyələri əsasında təhlil etmişdir (Kılıç 2011 a: 171).

Prof. Dr. Filiz Kılıçın rəhbərliyi ilə Ömer Bayram tərəfindən hazırlanan “Azerbaycan sahası tezkireleri ve Seyid Azim Şirvaninin tezkiresi” adlı tədqiqat işi də təqdirəlayiqdir (Bayram 2005). Belə ki, burada Azərbaycan təzkiyəçilik tarixi araşdırılmış, Seyid Əzim Şirvaninin həyatı, yaradıcılığı öyrənilmiş, təzkiyəsinin qaynaqları, dil və üslub özəllikləri, digər təzkiyələrdən fərqi, şair və əsəri ilə bağlı bio-bibliografik məlumatlar sistemi, sosial, mədəni və iqtisadi vəziyyət və digər maraqlı məqamlar tədqiqata cəlb olunmuşdur. Seyid Əzim Şirvani təzkiyəsinin Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Əlyazmalar İnstitutunda mühafizə olunan avtoqraf nüsxəsi transfoneliterasiya edilmişdir.

Türkiyə Cümhuriyyəti Mədəniyyət və Turizm nazirliyi tərəfindən həyata keçirilən e-kitab layihəsi çərçivəsində təzkiyələrin latın əlifbası ilə hazırlanmış mətnlərinin virtual məkanda yerləşdirilmişdir. Bu layihənin redaktoru da məhz Prof. F.Kılıçdır. E-kitab layihəsinə yazdığı ön sözdə F.Kılıç bunu əhəmiyyətini qeyd edir: “*Latin alfabesinin kabulünün üzerinden yaklaşık 80 yıllık bir süre geçmiştir. Aradan geçen bu uzun süre Arap harfleri ile yayınlanmış biyografik kaynakların sadece alanın uzmanlarına hitap ettiğini açıkça göstermektedir. Yeni harflerle yayımlanan kitapların tamamına yakını da akademik neşirlerdir. İşte Kültür ve Turizm Bakanlığının e-kitap projesi kapsamında Türk edebiyatına ait temel metinlerin dijital ortamda yayınlama çalışması böylesi bir ihtiyacın giderilmesine yönelik atılmış, en fazla sonuç verecek adımlardan biridir. bunların da ötesinde bu projenin en önemli misyonu, asırlarca süren bir edebî geleneği, dünyanın*

Turkish Studies

her yerinde bu geleneğe ilgi duyanlarla buluşturarak ifadesi mümkün olmayan bir kültür hizmeti görevini de yerine getirmiş olmasında aranmalıdır”.

Bu layihə çərçivəsində indiyə kimi Əhdi, Bəyani, Kınalızadə, Əsad Əfəndi, Fatin, Salim əfəndi, Şəfqət Bağdadi, Seyid Əzim Şirvani və Zəhrimarzadə Rza təzkirələrinin tam mətnləri internetdə yerləşdirilmişdir.

Beləliklə, Prof. Dr. Filiz Kılıçın hazırladığı Aşiq Çələbi və Şəfqət Bağdadi təzkirələrinin elmi-tənqidi mətnləri, təzkirələrin nəzəri təhlilinə həsr olunmuş orijinal kitab və məqalələri türk təzkirəçilik ənənəsinin tədqiqində və türk təzkirəşünaslığının inkişafında mühüm rol oynamışdır.

KAYNAKÇA

- AŞIK ÇELEBİ, Meşa'irü'ş-Şu'ara, (Haz.: Prof. Dr. F. Kılıç), 3 cildde. İstanbul Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 2010.
- AŞIK ÇELEBİ ve şairler tezkiresi üzerine yazılar, (Derleyenler: Aynur H., Niyazioğlu A.), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2011.
- BAYRAM Ömer, Azərbaycan sahası tezkireleri ve Seyid Azim Şirvaninin tezkiresi, GÜSBF, Yayınlanmamış doktora tezi, Ankara, 2005.
- ÇAPAN Pervin, 18 yy. tezkirelerinde edebiyat araştırma ve tenkidi, Fırat Üniversitesi SBE, Yayınlanmamış doktora tezi, Elazığ, 1993.
- KILIÇ Filiz, XVII. yüzyıl tezkirelerinde şair ve eser üzerine değerlendirmeler, Akçağ, Ankara, 1998.
- KILIÇ Filiz, Sefkat. Tezkire-i Şuara, Bizim Büro, Ankara, 2005.
- KILIÇ Filiz, Klasik Türk edebiyatının peşinden, Grafiker, Ankara, 2011 a.
- KILIÇ Filiz, “Beyani tezkiresinin önsözü” Yönelişler, S: 48 (1990), Temmuz, s. 41-42.
- KILIÇ Filiz, “Latifi tezkiresini okurken”, Milli folklor, S.: 9 (1991), c. 2, s. 51-52.
- KILIÇ Filiz, Macit Muhsin, “Divan edebiyatında poetika denemeleri: tezkire önsözleri”, Yedi iklim, S.: 3 (1992), Haziran, c. 1, s. 9 - 12.
- KILIÇ Filiz, “Bir biyografi cambazı: Aşık Çelebi, Yedi iklim”, S.: 40 (1993), Temmuz, c. 5, s. 106 - 107.
- KILIÇ Filiz, Meşa'irü'ş-Şuara, İnceleme-Tenkitleti metin, GÜSBE, Yayınlanmamış doktora tezi, Ankara, 1994 a.
- KILIÇ Filiz, “Aşık Çelebi ve Meşairü'ş-şuara”, Bay Dergisi (Prizren, Yuqoslaviya), S.: 2-3, (1994 b), Ekim – kasım, s. 31 – 35.
- KILIÇ Filiz, “Edebiyat tarihimizde bir biyografi ustası: Aşık Çelebi”, Yedi iklim, S.: 55 (1994 c), Ekim, c. 8, s. 52 - 58.
- KILIÇ Filiz, “Meşâirü'ş-şuarâ ve tenkitli metni oluşturulurken izlenen yöntem”, Gazi Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, S.: 1, (1996), s. 23 - 42.
- KILIÇ Filiz, “Tezkirelerde şiirin ahengini belirten kelimeler üzerine”, Milli Folklor, S.: 60 (2003), Kış, s. 110 – 115.

- KILIÇ Filiz, Yıldız A. “Sehi, Latifi ve Aşık Çelebi tezkirelerinden hareketle XVI. yy tezkirelerinde bazı üslup özellikleri”, V Uluslararası Türk Dil Kurultayı, 20-26 Eylül 2004, s. 1821-1854.
- KILIÇ Filiz, Yıldız A. “Sehi, Latifi ve Âşık Çelebi tezkirelerinde seci“, Osmanlı Araştırmaları XXVII. Prof. Dr. M. Çavuşoğluna Armağan - III, İstanbul, 2006, s. 235 – 254.
- KILIÇ Filiz, “Edebiyat tarihimizin vazgeçilmez kaynakları: Şair Tezkireleri“, Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, S.: 10, (2007), s. 543 - 564.
- KILIÇ Filiz, “Çağdaş biyografi çalışmalarında Prof. Dr. M. İsenin yeri”, Prof. Dr. M. İsen adına Uluslararası Klassik Türk edebiyatında Biyografi sempozyumu, bildiriler, 6-8 Mayıs 2010, AKMBY, Ankara 2011 b, s. 433-440.
- KILIÇ Filiz, “Meşairüş-şuaranın nüshaları, nüshaların seçerisi oluşturulurken izlenen yöntem ve karşılaşılan zorluklar”, Aşık Çelebi ve şairler tezkiresi üzerine yazılar, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2011 c, s. 57-68.
- MUSALI Vüsalə, Osmanlı təzkirələrində Azərbaycan şairləri, 2009 a, Nurlan, Bakı.
- MUSALI Vüsalə, “Türkiye’de şuara tezkirelerinin neşrine dair”, YOM, Türk Dünyası Kültür Dergisi, S: 16 (2009 b), s. 67-79.
- MUSALI Vüsalə, “Aşiq Çələbi təzkirəsinin elmi-tənqidi mətni”, Orta əsr əlyazmaları və Azərbaycan mədəniyyəti tarixi problemləri, XII elmi konfransın materialları, Bakı, 3 iyun 2011 a, s. 174 – 180.
- MUSALI Vüsale, Musalı Namiq, Osmanlı tezkirelerine göre Azerbaycan edebiyatının araştırılmamış sayfaları, Prof. Dr. M. İsen adına Uluslararası Klassik Türk edebiyatında Biyografi sempozyumu bildirileri, 6-8 Mayıs 2010, AKMBY, Ankara 2011 b, s. 501-522.
- MUSALI Vüsale. “Meşâirü’ş-şuarâ” kak istoçnik po istorii klassičeskoy azerbaydjanskoy literaturı, “Modernizatsiya i traditsii”: XXVI mejdunarodnaya konferentsiya po istoçnikovedeniyu i istoriografiyu stran Azii i Afriki (tezisı dokladov) – Sankt-Peterburg: SPGU, 2011 c, s.388-389.
- İPEKTEN Haluk vd., Tezkirelere göre divan edebiyatı isimler sözlüğü, 1988, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara, 1988.
- OKAY Orhan, Haluk İpekten, Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. C. 22, İstanbul, 2000, s. 373.
- ŞEFKAT Bağdadi, Tezkire-i Şuara, Hazırlayan: Prof. F.Kılıç, Bizim Büro, Ankara, 2005.
- TOLASA Harun, Sehî, Latifi, Aşık Çelebi tezkirelerine göre 16. yy edebiyat araştırma ve eleştirisi, İzmir, 1983.
- İPEKTEN Haluk, Türk edebiyatının kaynaklarından Türkçe şuara tezkireleri, Erzurum, 1988.
- YILMAZ Kadri, “Meşairüş-Şuara`nın tezkire geleneğindeki yeri”, Prof. Dr. M. İsen adına Uluslararası Klassik Türk edebiyatında Biyografi sempozyumu bildirileri, 6-8 Mayıs 2010, AKMBY, Ankara 2011, s. 667-672.